

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЛІДЕРІВ РУСИНСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОСТІ ЗАКАРПАТТЯ У КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 2020 РОКУ

Електоральна участь представників русинської етноідентичності, зокрема громадських активістів і лідерів національно-культурних товариств Закарпаття, є нерозкритою проблематикою у вітчизняній політичній науці. На тлі потужної електоральної кампанії двох регіональних партій угорської етнічної громади, виборчих кампаній у анклавному середовищі румунської меншини й поступового включення в публічну політику ромських громадських лідерів краю політична репрезентація русинів залишається «невидимою» як для вчених, громадсько-культурних діячів, так і широкого кола української громадськості. В рамках нашої розвідки спробуємо заповнити цю інформаційну лауну в контексті аналізу партійно-політичного представництва лідерів думок русинського громадського простору Закарпатської області на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року.

Предмет студії. До когорти лідерів русинської громадськості, на нашу думку, можна віднести дві групи: 1) керівників і активістів русинських національно-культурних товариств різного рівня [23]; 2) відомих лідерів думок, які не є представниками русинських громадських організацій, але знані на рівні закарпатського соціуму через власну публічну ідентифікацію з русинською етнічною групою (до прикладу, історик Володимир Фенич, бізнесмен, народний депутат VII скликання Іван Бушко, громадський активіст Іван Данацко, які брали участь у виборчій кампанії 2020 року). Нижче проаналізуємо особливості політико-партійної ідентифікації та результати електоральної кампанії для лідерів русинської громадськості у розрізі структури місцевого самоврядування Закарпатської області.

Принагідно зауважимо про **специфіку нової виборчої системи**, яка згідно «Виборчого кодексу України» (19.12.2019) [1] вперше була апробована в Україні під час місцевих виборів 2020 року. Йдеться про змішану виборчу систему, яка поєднала принципи мажоритарної системи у населених пунктах із менш ніж 10 тис. виборців і пропорційну систему «напіввідкритих» партійних списків. Зокрема, за мажоритарною системою відносної більшості обиралися сільські, селищні, міські голови та сільські старости населених пунктів, що налічують менше 10 тис. виборців. У громадах, де чисельність виборців перевищувала цей показник, вибори відбувалися за мажоритарною системою абсолютної більшості (50 % + 1 голос). Один і той же кандидат, за винятком посади очільника територіальної громади, міг бути висунутим «кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі не більше ніж у два рівні місцевих рад» [1]. Поряд із цим допускалося балотування особи, яка «висунута кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови (міста з кількістю виборців до 75 тисяч)» одночасно й «кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі до відповідної сільської, селищної міської ради та/або до відповідної

обласної ради». Кандидат на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше), міг бути одночасно висунутий «кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі тільки до відповідної міської ради» [1].

Необхідно наголосити на факторі збільшення ролі політичних партій у місцевій електоральній кампанії 2020 року. Нове виборче законодавство встановило преференційне голосування: 1) за політичну партію; 2) конкретного кандидата зі списку. Система «напіввідкритих» виборчих списків є досить своєрідною, адже «якщо кандидат набирає у виборчому окрузі 25 % голосів від виборчої квоти, то він автоматично отримує депутатський мандат (принцип відкритих списків), а інші отримують мандати у залежності від місця в списку і кількості поданих голосів (принцип закритих списків)» [12, с. 61].

Відповідно до законодавства кожна політична партія формувала два списки кандидатів: 1) єдиний, до якого входили всі кандидати, яких партія висунула в межах територіальної громади, району, області; 2) списки кандидатів для окремих територіальних виборчих округів, де кандидати розподілені з єдиного списку (за винятком першого кандидата з єдиного списку). В територіальних виборчих списках кількість кандидатів від партій не могла бути меншою за 5 і більшою за 12 претендентів. Окреслена різниця преференцій й стала «каменем спотикання» як для виборців, так і для окремих кандидатів, які в багатьох випадках не були знайомі з цією особливістю нової пропорційної системи «напіввідкритих» списків.

Закарпатська обласна рада. У списках політичної партії «За майбутнє» до найвищого органу місцевого самоврядування на Закарпатті був представлений відомий *вчений-історик, доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн УжНУ, безпартійний Володимир Фенич*. Напередодні виборів він відзначився своїми виступами в регіональних мас-медіа та соціальній мережі «Facebook». Насамперед йдеться про регіональний телеканал «*Tv 21 Ungvár*» («21 Ужгород»), співвласником якого є лідер (перший кандидат у списку) названої політичної сили в Закарпатській області Олександр Леїда. Виступи у засобах масової інформації, пости й коментарі в «Facebook» Володимира Фенича чітко маркували його русинську самоідентифікацію й прагнення до підтримання в краї мультикультурного діалогу всіх автохтонних етнічних груп. Зокрема, в четвертій частині його передвиборчої програми під назвою «Єдність у багатоманітності – основа міжнародного та міжконфесійного співжиття краю і країни» йшлося про те, що «декілька десятків тисяч невизнаних карпатських русинів в Україні, малочисельні співплемінники яких проживають в десяти країнах Центральної Європи та Північної Америки, є надуманою загрозою національній безпеці та державного суверенітету країни»; відтак необхідно повернутися «до цивілізованого та неупередженого вирішення русинського питання на підставі рішення Закарпатської обласної ради від 7 березня 2007 р. про визнання національності русин як «карпатський русин» на регіональному рівні згідно чинного законодавства України та результатів перепису населення». Останнє було позитивно сприйнято серед прихильників русинського громадського середовища, один із яких запропонував кандидату «викинути все», залишивши тільки згаданий «пункт б» [11].

Зауважимо, що в єдиному списку партії «За майбутнє» до Закарпатської обласної ради Володимир Фенич отримав 13 позицію, водночас у 5-му (Ужгородський район) територіальному виборчому округу (далі – ТВО), за яким балотувався до ради, мав № 6. За результатами виборів він здобув 762 голоси (13,16 % від квоти) й став 7-им за черговістю кандидатів за результатами виборів [2]. Водночас перемогу в цьому окрузі (№ 1 у списку) здобув депутат Закарпатської обласної ради Олександр Антал (2 056 голосів; 35,5 % від квоти). Парадоксально, але з 358-ма голосами (6,18 % від квоти) депутатом від партії у тому ж 5-му ТВО стала секретар Ужгородської міської ради Андріана Сушко, яка за єдиним багатомандатним виборчим округом (далі – ЄБВО), тобто в єдиному списку «За майбутнє» до Закарпатської обласної ради, знаходилася на четвертій позиції [17]. Таким чином «спрацювала» нова система підрахунку результатів місцевих виборів. Відтак Володимир Фенич, який вів досить активну передвиборчу агітацію, зокрема в прорусинському й мультикультурному форматах, сприймався «Своїм» у середовищі русинської громадськості краю, не став депутатом Закарпатської обласної ради.

Районні ради. За списками політичної партії «За майбутнє» (№ 25 у єдиному списку) також балотувався до Берегівської районної ради *голова Закарпатського обласного науково-культурологічного товариства ім. О. Духновича*, безпартійний, пенсіонер **Юрій Продан**. У 1-му ТВО (Королівська селищна та Пийтерфолвівська сільська територіальні громади) він мав № 2 у партійному списку й отримав за результатами голосування 25 голосів виборців (1,89 % від квоти). *Перший заступник голови Виноградівського районного осередку товариства ім. О. Духновича*, безпартійний, працівник Виноградівського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді **Василь Січ** у єдиному списку «За майбутнє» під № 6 по 2-му ТВО (№ 1), що включав частину Виноградівської міської громади здобув 188 голосів (14,25 % від квоти) [5]. Обидвоє, як Юрій Продан, так і Василь Січ, зайняли перше місце за черговістю кандидатів за результатами, втім не стали репрезентантами Виноградівщини у Берегівській районній раді.

Прикметно, що як і у випадку Закарпатської обласної ради (непроходження Володимира Фенича з більшою від Андріани Сушко кількістю голосів), «спрацювали парадокси» виборчої системи й серед трьох переможців від партії «За майбутнє» до Берегівської районної ради пройшли 2 кандидати за списками партії в ЄБВО з меншою кількістю голосів, аніж представник русинської громадськості Василь Січ. Зокрема, директор товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) «Шаланківська цегла» Іван Леньо (№ 3 в єдиному списку) отримав 152 голоси (11,52 % від квоти), а президент Товариства угорської культури Закарпаття «Ліберта» з м. Берегова Калман Горват (№ 2 в єдиному списку) всього 59 голосів (4,47 % від квоти) [15].

Заступник голови Виноградівського районного товариства ім. О. Духновича, безпартійний, директор Виноградівського міського будинку культури **Святослав Гал** балотувався від партії влади «Слуга народу» (№ 25 у єдиному списку) по 2-му ТВО (№ 5) до Берегівської районної ради й отримав 112 голосів виборців (8,49 % від квоти) [5]. У цьому випадку також «спрацював

парадокс» виборчої системи, адже рівно 112 голосів (ті ж 8,49 % від квоти) отримала також представниця «Слуги народу» в ЄБВО, пенсіонерка Галина Ковач (№ 4 в єдиному списку), яка стала депутаткою районної ради [15].

Очільник громадських організацій «Закарпатське обласне об'єднання «Крайове товариство подкарпатських русинів» та «Русинський край», безпартійний, тимчасово безробітний **Микола Бобинець** за списками політичної партії «За майбутнє» (№ 12 у єдиному списку) балотувався до Мукачівської районної ради у 4-му ТВО (№ 5). Він отримав 46 голосів виборців (2,43 % від квоти) і не став депутатом районної ради [7]. Як зауважив Микола Бобинець, місцеві вибори більше нагадували «фінансові піраміди». Водночас більшість громадських активістів-русинів, які брали участь у кампанії, не були «бізнесменами з файним багажем фінансів», відтак партії «не хотіли, боялися» вкладати реальні кошти в таких кандидатів. Матеріальна підтримка від партії «За майбутнє» для керівника Крайового товариства подкарпатських русинів надавалася, водночас вона була не у такому розмірі, «щоб стати депутатом». Багато коштів передбачали видатки на помічників у проведенні виборчої кампанії, насамперед, спостерігачів на виборчих дільницях, яких практично не було. Це безпосередньо вплинуло на загальні підрахунки голосів, які могли бути спотвореними для кандидатів від русинського громадського середовища краю [18, с. 1–2].

На думку Миколи Бобинця, формат проведення виборів 2020 року проілюстрував домінування партійних інтересів над суто місцевими потребами, локал-патріотичною складовою. Водночас це є вкрай необхідним для русинів Закарпаття, тому громадським лідерам у перспективі варто «домовитися щодо єдиного, конструктивного напрямку. Руснаки мали б успіх, якби об'єдналися біля однієї партії». Зрештою, на думку русинського лідера, «назріла необхідність у майбутньому працювати над проектом руснацької партії, бо з громадськими організаціями, без підтримки політичної сили, руснаки ніч ся не доб'ють в Україні» [18, с. 2].

Міські, селищні та сільські ради. Відомий лідер русинського руху 1990-х – 2000-х років на Закарпатті (голова громадських організацій «Союз Підкарпатських русинів» і Закарпатське обласне підкарпаторусинське товариство імені Кирила і Мефодія, які наразі не перереєстровані – М.З.), безпартійний, настоятель Христо-Воздвиженського православного собору Української православної церкви в Ужгороді **Димитрій Сидор** балотувався від партії «Опозиційна платформа – За життя» (№ 13) по 5-му ТВО (№ 3) до Ужгородської міської ради. Не зважаючи на проведену агітацію за політичну силу з елементами скандалу перед православним храмом в Ужгороді, він отримав 109 голосів (18,38 % від квоти) й зайняв 3-тє місце за черговістю кандидатів [9].

Голова Закарпатського обласного науково-культурологічного товариства ім. О. Духновича **Юрій Продан** також балотувався (№ 22 у єдиному списку «За майбутнє») до Виноградівської міської ради по 3-му ТВО (№ 3). За результатами голосування він здобув 22 голоси виборців (3,83 % від квоти). Згадуваний вище активіст науково-культурологічного товариства ім. О. Духновича **Василь Січ**

також балотувався до цієї ради у єдиному списку партії «За майбутнє» під № 16 по 1-му ТВО (№ 7), що включила села Букове, Малу Копаню, Велику Копаню, Широке, Боржавське, Онок і Великі Ком'яти (№ 7 Він отримав 30 голосів (5,22 % від квоти). До Виноградівської міської ради у списку «За майбутнє» під № 27 по 3-му ТВО (№ 6) балотувався також член товариства ім. О. Духновича, безпартійний, тимчасово непрацюючий *Антон Галас*, який здобув 28 голосів виборців (4,87 % від квоти) [6]. Отриманих голосів жодному з названих кандидатів не вистачило для перемоги на виборах. У цьому контексті учасник виборчої кампанії Юрій Продан справедливо відзначає про те, що з одного боку, політичні партії в краї не мали «лідерів, які б себе ідентифікували русинами або були симпатиками русинського руху й найбільшою проблемою є виродження русинської еліти за роки радянської влади та незалежної України». З іншого боку, «жодного кандидата-представника русинської організації політичні партії не поставили в прохідні списки». Третьою причиною електоральних невдач є також «недовіра русинських активістів до політичних партій через перманентну відсутність підтримки русинського руху. Так, за роки незалежності не створено жодної програми в жодному органі місцевого самоврядування області щодо підтримки тих чи інших заходів русинських громадських організацій» [19, с. 2].

Зауважимо, що найбільш інтегрованим у спектр громадянського соціуму Закарпаття виступає представник русинської інтелігенції Закарпаття, безпартійний, пенсіонер **Василь Шетеля**. Зокрема, він є членом Національної спілки журналістів України, медіа-профспілки України, Міжнародної федерації журналістів, шеф-редактором Закарпатської обласної газети «Правозахист громади», головою громадської організації «Правозахист-Україна», яка поширює свою діяльність на всю територію України, головою громадської організації «Інвалідів-Ружа», членом Правління ради Закарпатського обласного товариства осіб з інвалідністю, членом Свалявського товариства подкарпатських русинів (голова Іван Кушнір) та Народної Ради Подкарпатської Русі (голова Ладислав Лецович). На місцевих виборах Василь Шетеля балотувався від політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» (у єдиному списку № 21) по 3-му ТВО (№ 6) до Свалявської міської ради й за результатами голосування здобув 17 голосів виборців (3,74 % від квоти) [10].

Член правління обласної спілки громадських організацій «Народна Рада Русинів Закарпаття» та Союзу русинських письменників Закарпаття, безпартійний, тимчасово безробітний **Іван Бузаш** (літературний псевдонім *Бинячовський*) також кандидував від «Опозиційної платформи – За життя» (в єдиному списку № 11) по 1-му ТВО (№ 6) до Буштинської селищної ради й отримав 16 голосів виборців (5,57 % від квоти). [3]. Коментуючи причини електоральних невдач Іван Бузаш, зокрема, відзначає про недобросовісну агітаційну кампанію, яку вели противники «Опозиційної платформи – За життя» на Тячівщині, в першу чергу представники ВО «Батьківщина». Зривалася плакатна продукція, планово підвозили виборців до дільниць, перед голосуванням розподілялися гроші тощо [20, с. 3].

До Королівської селищної ради на Виноградівщині за списками партії «За майбутнє» (в єдиному списку № 4) по 3-му ТВО (№ 3) балотувався *голова*

Виноградівського районного товариства ім. О. Духновича, безпартійний, пенсіонер **Михайло Чухран**. До цієї ж ради від політичної сили «За майбутнє» (в єдиному списку № 9) по 1-му ТВО (№ 3) кандидував *член товариства ім. О. Духновича*, безпартійний, завідувач Музею-майстерні при будинку культури с. Черна на Виноградівщині **Василь Івашко**. Сайт Центральної виборчої комісії не надає інформації про отримані ними голоси, оскільки партія «За майбутнє» в цілому набрала 150 голосів (останнє, восьме місце) і не змогла делегувати жодного представника до Королівської селищної ради [4].

Голова громадської організації «Русинський культурологічний клуб», безпартійний, вчитель Плосківського ліцею **Юрій Шипович** балотувався до Полянської сільської ради Мукачівського району (до адміністративної реформи була в межах Свалявського району – М.3.) від політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» (в єдиному списку № 17) по 2-му ТВО (№ 3) й отримав 58 голосів (25 % від квоти), зайнявши 5-те місце серед 8-ми кандидатів від партії [8]. У цій територіальній громаді також проявилися «парадокси» виборчої системи, адже обрана депутаткою головна бухгалтерка державного підприємства «Санаторій Поляна» Наталія Ковальчук від «Опозиційної платформи – За життя» за списками ЄБВО (№ 5) здобула всього 27 голосів (11,64 % від квоти) [16]. Варто також зауважити, що русинський громадський лідер Юрій Шипович набрав необхідні 25 % від квоти, але зайняв 5-те місце. Відтак до сільської ради по 2-му ТВО від політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» потрапили четверо кандидатів, його попередників у списку: директор ТОВ «Планета – М Карпати» Петро Старенок (67 голосів; 28,88 % від квоти; по ЄБВО в єдиному списку № 6), бібліотекарка с. Родникова Гута Ольга Матушак (119 голосів; 51,29 % від квоти; № 15 у єдиному списку), директорка Плосківського ліцею Інна Туряниця (156 голосів; 67,24 % від квоти; № 9 у єдиному списку) та директор ТОВ «ЗахідІнвест – 2000» Олександр Гнаткович (164 голоси; 70,69 % від квоти; № 2 в єдиному списку) [16].

Член «Русинського культурологічного клубу», безпартійний, очільник Свалявської районної державної лікарні ветеринарної медицини **Микола Рішко** також кандидував до Полянської сільської ради по 3-му ТВО (№ 3) від політичної партії «Команда Андрія Балоги» (в єдиному списку № 16) й отримав 40 голосів виборців (17,24 % від квоти) [8]. Водночас обраний депутатом за списками цієї ж партії в ЄБВО, юрист консультант державного підприємства «Санаторій Шаян» Микола Козар здобув меншу за Миколу Рішка кількість – 38 голосів виборців (16,38 % від квоти) [16].

Міські, селищні та сільські голови. Відомий на Закарпатті бізнесмен, генеральний директор ТОВ «Perlux–Україна», народний депутат VII скликання від «Партії регіонів», безпартійний **Іван Бушко** позиціонує себе етнічним русином і неодноразово надавав фінансову підтримку русинській громадськості краю. У виборчих змаганнях за посаду голови Виноградівської міської ради він посів 2-ге місце. Він отримав 6 880 голосів (38,87 %) і програв самовисуванцю Степану Бочкаю (8 620 голосів / 48,7 %), якого підтримувала регіональна політична сила «Рідне Закарпаття» [21]. Зауважимо, що Іван Бушко зареєструвався як самовисуванець, але ще в кінці серпня 2020 року в м.

Виноградіві народні депутати від політичної партії «Слуга народу» Ігор Кривошеєв, Михайло Лаба та Анатолій Костюх презентували його як свого кандидата. Іван Бушко тоді констатував, що партія влади йому «імponує тим, що іде з новими ідеями до людей, презентує їх, робить їх. Ми зараз бачимо за останній час дуже важливий фактор – це будівництво доріг, яке відбувається не тільки на території Закарпатської області, а і по всій Україні. І таких проектів є багато» [22].

У середовищі русинської громадськості Закарпаття зовсім не було кандидатів на посаду очільника сільської територіальної громади. Лише три представники русинської громадськості краю висунули свої кандидатури на посаду селищного голови. Зокрема, на посаду Середнянського селищного голови в Ужгородському районі балотуватися *русинський громадський активіст, який не входить до жодного з обласних русинських національно-культурних товариств, самовисуванець Іван Данацко*. Серед шести кандидатів він зайняв четверте місце (134 голоси виборців) [13, с. 2]. Член правління Народної Ради Русинів Закарпаття, колишній голова Кривської сільської ради (2006–2010 роки) в Тячівському районі *Іван Палінкаш* як самовисуванець невдало взяв участь у виборах голови Тересвянського селищного голови. Через відсутність даних електоральної статистики на офіційному порталі Центральної виборчої комісії України наразі немає можливості вказати число отриманих ним голосів. Член правління Народної Ради Русинів Закарпаття та «Русинського культурологічного клубу» *Станіслав Ганькович* на посаду Чинадіївського селищного голови серед шести кандидатів зайняв останнє місце (210 голосів) [14, с. 2]. Політично він позиціонував себе з «Опозиційною платформою – За життя».

Висновки. По-перше, для всіх кандидатів-репрезентантів русинської громадськості Закарпатської області місцеві вибори 25 жовтня 2020 року завершилися невдало. Цьому «сприяла» нова виборча система «напіввідкритих» партійних списків. Водночас лідери думок русинського середовища краю отримали: а) більшу кількість голосів, ніж їхні опоненти у списках політичних партій (Володимир Фенич, Василь Січ, Микола Рішко); б) однакову кількість голосів (Святослав Гал); в) необхідні 25 % голосів від виборчої квоти (Юрій Шипович).

По-друге, серед проаналізованих нами 17-ти учасників електоральної кампанії 2020 року всі кандидати (! – М.З.) були позапартійними. Водночас більшість з них балотувалися від імені політичних сил «За майбутнє» (7 чол.) та «Опозиційна платформа – За життя» (5 чол.). Їхнє домінування серед русинських лідерів можна пояснити в першу чергу такими чинниками: а) ототожненням із опозиційною риторикою названих партій в контексті вимоги щодо визнання русинів окремою національністю; б) наближеністю кандидатів до обласних партійних лідерів, які симпатизують русинському руху та ідентифікують себе з русинською етнічною спільнотою. Зокрема, йдеться про першого кандидата від «Опозиційної платформи – За життя» Івана Чубірка. Один кандидат виступав від партії влади «Слуга народу» (Святослав Гал), один (Микола Рішко) – від «Команди Андрія Балоги». Іван Данацко, Іван Палінкаш та Іван Бушко, як

самовисуванці, повністю дистанціювалися від політичних сил, хоча останній на початку виборчої кампанії користувався підтримкою з боку політичної партії «Слуга народу».

По-третє, латентна підтримка на Закарпатті русинського громадського руху серед населення і контроверсійне маніфестування ідентичностей «русин» і «закарпатець» не сприяли політичному іміджу лідерів русинських громадських організацій Закарпатської області. Очевидно, однією з причин є нав'язуваний тривалий час у мас-медіа негативний мем-образ «політичного русинства» та «русинського сепаратизму». Прикметно, що ребрендингована під вибори регіональна політична сила «Рідне Закарпаття» взагалі не зверталася до ідеї русинства в культурологічному сенсі або ж мультикультуралізму як багатолітньої практики співіснування різних етнічних і конфесійних груп у регіоні.

Загалом лідери русинського громадського спектру Закарпаття стоять перед нагальною проблемою визнання національності «русин», а згодом і реального включення в політику як представники окремої корінної етнічної громади України. Подібний досвід позитивної дискримінації етнічних меншин у політичній сфері життя суспільства ефективно себе зарекомендував у країнах Центральної та Південно-Східної Європи, де русини мають власні громадські організації, представництво на рівні законодавчої та виконавчої гілок влади, місцевого самоврядування. Варто підкреслити, що переважна більшість з цих держав, за винятком Республіки Сербії, входять до Європейського Союзу.

1. Виборчий кодекс України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 18.02.2021).
2. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Закарпатська обласна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=9129pf7691=9129pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 18.02.2021).
3. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Буштинська селищна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=64694pf7691=65070pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#56 (дата звернення: 18.02.2021).
4. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Королівська селищна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=64388pf7691=64580pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 18.02.2021).
5. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Берегівська районна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=63572pf7691=63572pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 18.02.2021).
6. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Виноградівська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=9178pf7691=65033pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 17.11.2020).
7. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Мукачівська районна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL:

- https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=63573pf7691=63573pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html (дата звернення: 17.11.2020).
8. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Полянська сільська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=64675pf7691=65048pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#56 (дата звернення: 17.11.2020).
 9. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Ужгородська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=9458pf7691=64458pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#56 (дата звернення: 17.11.2020).
 10. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Свалявська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=9347pf7691=65050pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#56 (дата звернення: 18.02.2021).
 11. Володимир Фенич. 16 жовтня 2020 р. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100007579938089> (дата звернення: 01.03.2021).
 12. Копинець Ю. Особливості організація та проведення місцевих виборів 2020 у м. Ужгород. *Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем суспільних наук*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 16–17 жовтня 2020 року). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2020. С. 60–67.
 13. Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року. Протокол Середнянської селищної територіальної виборчої комісії Ужгородського району Закарпатської області. Про результати голосування з виборів Середнянського селищного голови в єдиному одномандатному виборчому окрузі. На 3 стор. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/showpprotpt001f01=695pid102=64484pt004f01=0pid494=3pasatt=1.pdf> (дата звернення: 02.12.2020).
 14. Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року. Протокол Чинадіївської селищної територіальної виборчої комісії Мукачівського району Закарпатської області. Про результати голосування з виборів Чинадіївського селищного голови в єдиному одномандатному виборчому окрузі. На 4 стор. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/showpprotpt001f01=695pid102=64678pt004f01=0pid494=3pasatt=1.pdf> (дата звернення: 18.02.2021).
 15. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Закарпатська обл., Берегівська районна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=21pid102=63572pf7691=63572pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 18.02.2021).
 16. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Мукачівський р-н, Полянська сільська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=61pid102=64675pf7691=65048pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#53 (дата звернення: 18.02.2021).
 17. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Україна, Закарпатська обласна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=12pid102=9129pf7691=9129pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html (дата звернення: 18.02.2021).
 18. Поточний архів автора. Інтерв'ю з головою громадської організації «Закарпатське обласне об'єднання «Крайове товариство подкарпатських русинів» і громадської організації «Русинський край» Миколою Бобинцем. 2 березня 2021 року. На 3 стор.
 19. Поточний архів автора. Інтерв'ю з головою Закарпатського обласного науково-культурологічного товариства ім. О. Духновича Юрієм Проданом. 21 лютого 2021 року. На 2 стор.

20. Поточний архів автора. Інтерв'ю з членом правління обласної спілки громадських організацій «Народна Рада Русинів Закарпаття» та Союзу русинських письменників Закарпаття Іваном Бузашом (Бинячовським). 24–25 лютого 2021 року. На 4 стор.
21. Результати виборів міського голови. Закарпатська область. Виноградівська міська громада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm048pt001f01=695pt005f01=0pid102=9178pf7691=65033rej=0.html> (дата звернення: 20.02.2021).
22. «Слуга народу» представила Івана Бушка кандидатом на голову Виноградівської ОТГ (ВІДЕО). *Голос Карпат*. Дата оновлення: 29.08.2020. URL: <https://goloskarpat.info/power/5f4a39e6961dd/> (дата звернення: 20.02.2021).
23. Юридичні адреси національно-культурних товариств Закарпаття. Список обласних національно-культурних товариств станом на травень 2020 року. *Центр культур національних меншин Закарпаття*. URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d1%96-%d0%b0%d0%b4%d1%80%d0%b5%d1%81%d0%b8-%d0%bd%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80/> (дата звернення: 16.11.2020).